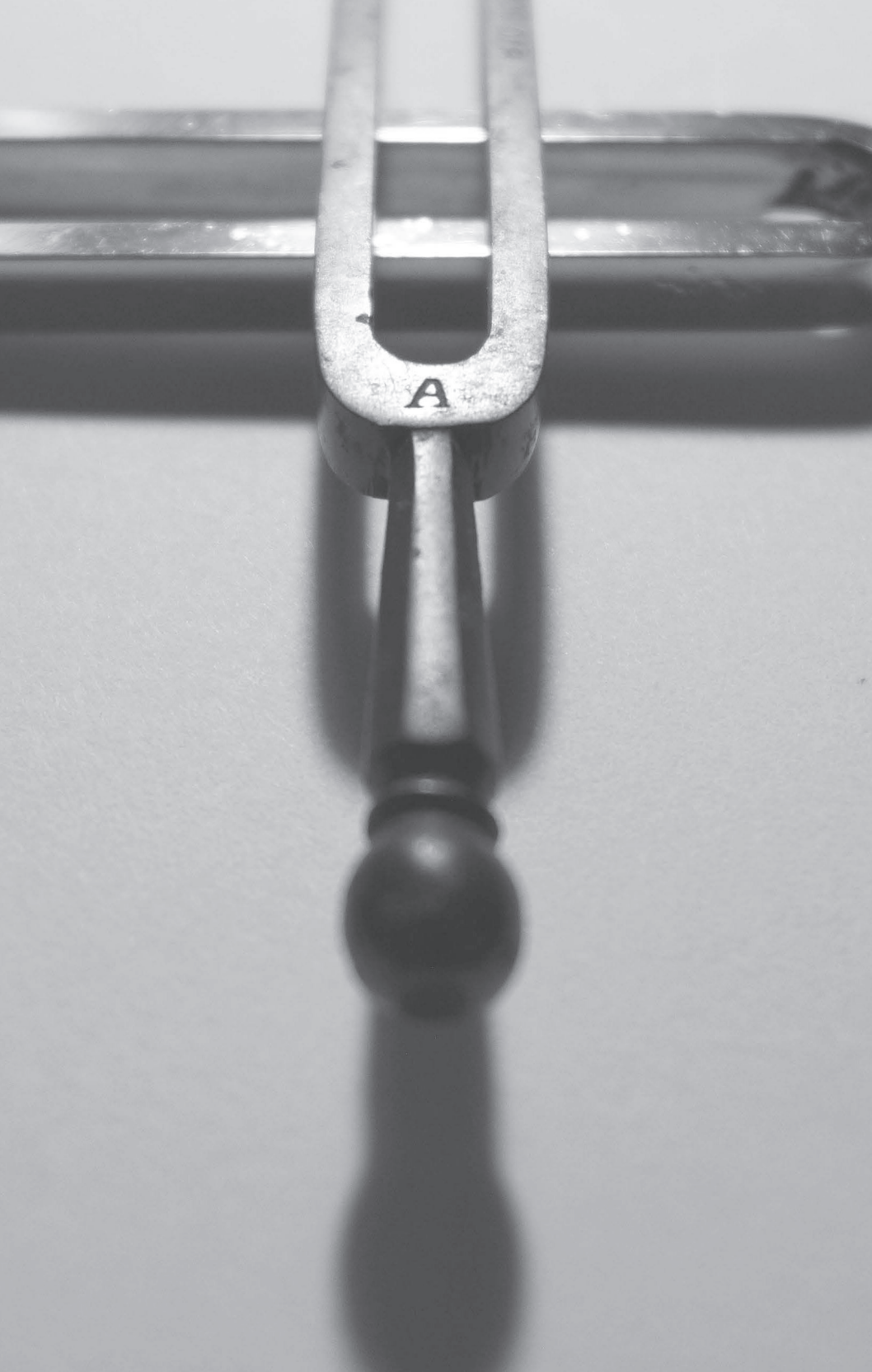

Meander^{en}

door de muziek
een persoonlijke zwerftocht

Gerard Rijntjes

Woord vooraf	7
Inleiding	8
Over het boek	13
Op een kerkhof	14
Hersenen, taal, bewustzijn en muziek	19
Droomreis en een rivier	48
Rivier en andere bronnen voor componisten	53
Wat blijft hangen	60
Twee eeuwen niet-klassieke muziekbeleving, een tv or not tv	65
Clara Schumann bij de doodzieke Mendelssohn	84
Over muziek en onderwijs	95
Kunst	132
Meningen over muziek, emotie of niet?	137
Slot	163
Literatuur	169
Stichting Drie plus Twee	175
Over de cd	177
Over de auteur	183

Meer dan twintig jaar werden door de *Stichting Drie plus Twee* honderd concerten georganiseerd met muziek van vóór 1700 en na 1900. Alle aandacht was er voor muziek die in concertzalen niet of nauwelijks is te horen. Er was speciale aandacht voor Nederlandse componisten en buitenlandse componisten die in Nederland wonen. Zo werd ontdekt en onderstreept, dat Nederland vele goede componisten heeft.

De concerten gaven aanleiding om deze vijf delen over muziek te schrijven. Het is de weerslag van een persoonlijke zwerftocht.

Aan ieder deel gaat een kort verhaal vooraf. Aan het eind worden de delen afgesloten met de vraag: 'Aan wie hebben we de muziek te danken?'

Utrecht, 2017
Gerard Rijntjes

15

16

18

20

Largo
Larghetto
Adagio
Andante
Moderato
Allegro
Presto

De vijf thema's zijn persoonlijk gekozen onderwerpen, waarover pas later het vermoeden ontstond dat anderen er misschien ook belangstelling voor kunnen hebben.

Het eerste deel gaat over de vraag hoe de relatie tussen de hersenen, bewustzijn en muziek is. Veel is erover geschreven; er kwam een naam naar voren die niet zo algemeen bekend is: Vygotsky.

Toeval leidde tot het onderwerp voor het tweede deel: bronnen voor componisten. In het Muziekgebouw aan het IJ werd door ASKO een werk van Oliver Messiaen uitgevoerd. Door Calefax werd in dezelfde periode, samen met Tony Overwater, een werk van Duke Ellington gespeeld ... Beide werken hebben te maken met een rivier.

Het derde deel gaat over niet-klassieke muziek als onderdeel van verschillende levensstijlen, om een modewoord te gebruiken.

Muziekonderwijs in Nederland en enkele andere landen is het vierde thema. Onvermijdbaar moesten enkele actuele gebeurtenissen en historische feiten in de (muziek-)wereld worden verkend – met alle risico's dat de geschiedenis intussen een andere wending maakte.

Het vijfde deel is wat filosofischer en heeft als thema: emotie. Het nadenken over de verhouding tussen emotie en muziek leidt tot vragen over wat muziek nu precies is, en welke rol emotie speelt bij componist, uitvoerder en toehoorder. Is emotie voor de muziek nu een lastige hobbel, of is muziek emotie?

En Zeus?

Zeus is niet, was er nooit. De muzen uit dezelfde mythische wereld leven zwevend in huiskamers, op straat, theaters en festivals. Die muzen? De muzen zijn gelukkig niet te vernietigen.

Op een kerkhof

Een oude kraai en een jonge hulp liepen heimelijk in de nacht een kerkhof binnen. Zacht fluisterden ze: 'Heb je een goede spa bij je?'

Het regende niet, maar de aarde rond de nieuwe graven waar zij liepen was een moeras. Elke stap gaf een zuigend: pooeef ...

Er was maan noch ster. Van de populieren rond het kerkhof konden ze alleen het kraken horen. De oude kraai die vooropliep, trapte tegen een emmer met een schepje. Het gaf een hels lawaai, zodat een kat die langs zijn voeten liep, schrok, miauwde en blies. De jonge kraai stak zijn neus in de hoek van zijn mouw om een warme druppel op te vangen en boog om te voelen welke beplanting er was.

'Buxus, dat is bij de urnen. Die moeten we niet hebben. We moeten voorbij de urnen zijn.'
De oude stopte om een shagje te draaien. De jonge keek naar het gezicht van de oude, dat een tel zichtbaar was en vroeg: 'Komt hij in de hemel?'
De oude bromde: 'Als hij zijn hoofd kwijt is? Ik weet het niet, hij zal bij het Laatste Oordeel in ieder geval even moeten zoeken.'
'Maar wie helpt hem daarbij?'

Met zijn peuk in zijn mondhoek maakte de oude onzichtbaar een breed gebaar: 'Engelen, denk ik.'
'Heeft hij zijn hoofd eigenlijk nog nodig?' De stem van de jonge klonk wat gespannen. Hij vond engelen in de duisternis enger dan doden.
'Allemaal niet onze zaak.'

Een ervaring bij een concert

In de kathedraal van Salisbury was een concert met werken van George Frideric Handel door The English Concert onder leiding van dirigent, Nigel Short. De banken in het middenschip waren snel bezet. De stoelen in bepaalde zijbeuken werden door mensen die de kerk kennelijk kenden vermeden. Gasten onbekend met de kerk en zittend in die zijbeuken werd duidelijk toen de sopranen inzetten, waarom die plaatsen nog beschikbaar waren. De sopranen stonden vlak tegen een muur aan de zijde waar de gasten zaten. Die muur gaf extra resonanties, maar er hing geen gobelin of tapijt om het geluid te dempen. Met plezier naar de muziek luisteren was daar niet mogelijk. Een concertbezoekster die in die zijbeuk had gezeten, merkte na afloop op, dat de muziek in haar oren gewoon pijn had gedaan.

Die ervaring had tot gevolg, dat bij een van de bezoekers de belangstelling was gewekt om eens na te gaan wat er tussen oren en in het hoofd met muziek gebeurt. De eerste stap was een bezoek aan de universiteitsbibliotheek waar duidelijk werd, dat beperking noodzakelijk was. De catalogus van geneeskunde bleek over oren en hoofd een index te geven als die van een encyclopedie. Die omvang van informatie maakte het nodig te beginnen met het verzamelen van informatie over oren en hoofd, om daarna in een tweede stap oren en hoofd – waarvoor de term *bovenkamer of hersenen* is gebruikt – met muziek te verbinden.

Stichting Drie plus Twee

In 1991 startte deze Stichting met de organisatie van vijf concerten per jaar. De naam is deels toeval, deels uiting van de doelstellingen. Het toeval was dat het eerste bestuur bestond uit drie heren en twee dames. De doelstellingen waren dat muziek werd geprogrammeerd van voor 1700 en na 1900. Het programma was van het begin zo dat er afwisselend per jaar drie concerten van voor 1700 en twee van na 1900 werden uitgevoerd. Deze keuze was principieel: bezoekers maakten kennis met muziek die in de concertzaal niet of weinig werd uitgevoerd. Geen Bach, Mozart of Beethoven. Bij de uitvoering van de muziek van na 1900 was de componist veelal aanwezig. In 2012 werd feestelijk het honderdste concert uitgevoerd.

3+2

Over de cd

- 1 Jacob ter Veldhuis** (1951)
Danza I uit Diverso il tempo 3'39"
René Berman, cello; Kees Wieringa, piano
BV Haast CD 9308
- 2 Maarten Bon** (1933-2003)
Whistle for a friend 9'30"
Ilonka Kolthof, fluit
- 3 Piet-Jan van Rossum** (1966) 0'40"
making coffee overlooking a vast sea,
bit sad, lots of sun 4'00"
uit *Antonius in the desert*
Katharina Gross, cello; Arnold Marinissen,
- 4 Constantijn Huygens** (1596-1687)
Te voila donc, bel oeil 4'45"
Jasper Schweppe, bariton; Willem Mook, luit
Sparne SP CD 0601 C11732
- 5 John Bull** (1568-1628)
Fantastic Pavan 6'45"
and Galliard 2'33"
uit Fitz William Virginal Book, deel 1
Pieter Jan Belder, clavecimbel
Brilliant Classics 94303/1

- 6 Jacob Jan van Eyck** (c.1590-1657)
 Psalm 119 5'38"
 Erik Bosgraaf, blokfluit
 Brilliant Classics 93391/3
- 7 Jan Pietersz Sweelinck** (1562-1621)
 Votre amour est vagabonde 3'19"
 Gesualdo Consort
 Glossa
- 8 Luys de Narváez** (c.1500-c.1555)
 Fantasia del 5º tono (Book II) 3'01"
 Lex Eisenhardt, vihuela
 Etcetera KTC 1114
- 9 Ton Bruynèl** (1934-1998)
 Toccare voor piano en klanksporen 10'17"
 Robert Nasveld, piano
 Composer's Voice 9214
- 10 Theo Loevendie** (1930)
 Dance 3'55"
 Heleen Hulst, viool en schellen
 Wendingen

Over de cd; de musici

De geschiedenis van de Stichting Drie plus Twee vormde de leidraad voor de samenstelling van deze cd. Alle stukken daarop hebben ooit geklonken tijdens een van de honderd huisconcerten die de stichting organiseerde. Per seizoen waren dat steeds vijf concerten, het ene jaar drie met oude en twee met nieuwe muziek, het jaar daarop drie met nieuwe en twee met oude muziek. Precies dat stramien keert terug op de cd.

Een ander uitgangspunt betrof het streven naar afwisselende bezettingen. Dat streven werd natuurlijk mede begrensd door wat de huiskamer kon herbergen. De begrenzing van de cd deed zich knellend voelen, want die kan weinig meer bevatten dan een half procent van wat er ooit door de Stichting tot klinken kwam.

René Berman is sinds 1994 solocellist van het Gelders Orkest. Ook treedt hij op als solist en speelt hij veel kamermuziek.

Kees Wieringa is pianist, componist en programmamaker. Sinds 2016 museumdirecteur in Qatar.

Ilonka Kolthof behaalde haar Master voor fluit in 2012. Ze ontving een aantal bekroningen voor haar spel op fluit en nu vooral op piccolo.

De Oostenrijkse celliste Katharina Gross woont sinds enkele jaren in Amsterdam. Ze speelt vooral kamermuziek in uiteenlopende combinaties, daaronder het duo met haar partner Arnold Marinissen. Hij is in oorsprong slagwerker, maar ook en steeds meer componist. Hij dirigeerde ensembles voor nieuwe muziek en heeft nu

een leidinggevende functie aan het Conservatorium van Amsterdam.

Willem Mook is sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw veelzijdig actief rond de luit: als speler, promotor, onderzoeker, programmeur en als coach. Eén van de zangers met wie hij de cd met werken van Huygens opnam is Jasper Schweppe. Die blijkt sinds zijn UM-examen in 1998 van vele markten thuis: als solist in opera en oratorium, met bijzondere affiniteit voor barok en het Franse lied. Na een aantal jaren in het Groot Omroep Koor maakt hij nu deel uit van de kernbezetting van het Nederlands Kamerkoor.

In 1990 studeerde Pieter Jan Belder af zowel voor blokfluit als clavecimbel. Op het laatste instrument speelde hij in meer dan honderddertig opnamen, als solist en als lid van gerenommeerde ensembles. Hij is ook organist en dirigent.

De Nederlandse Muziek Prijs werd in 2011 toegekend aan blokfluitist Erik Bosgraaf. Hij manifesteert zich met even veel virtuoos gemak in improvisatie en jazz als in bewerkingen van Boulez en van Vivaldi. Zijn samenwerking met de filmers Paul en Menno de Nooijer leverde boeiende en verfrissende resultaten op.

Al tijdens zijn periode bij het Nederlands Kamerkoor – waar hij een sterk en stimulerend stempel drukte op het artistiek beleid – brak Harrie van der Kamp een lans voor het oeuvre van Jan Pieterszoon Sweelinck. Zijn droom van een integrale opname van diens vocale werken realiseerde hij jaren later in een monumentaal document met het Gesualdo Consort Amsterdam.

Lex Eisenhardt specialiseerde zich op de oudste gitaren en het erbij horend repertoire. Zijn discografie is niet heel omvangrijk, maar onverkort van een hoog gehalte.

Pianist Robert Nasveld specialiseerde zich in de nieuwste muziek. Hij maakte deel uit van het Amsterdams pianokwartet tot hij zich door een spieraandoening genoodzaakt zag om zijn podiumactiviteiten te beëindigen en zich te concentreren op zijn werk als componist en als programmamaker.

Heleen Hulst neemt deel aan vrijwel alle ensembles voor nieuwe muziek die er toe doen. Aan het klassieke repertoire draagt ze bij in de Van Swieten Society. En ze speelt veel kamermuziek. Er is veel muziek speciaal voor haar geschreven.

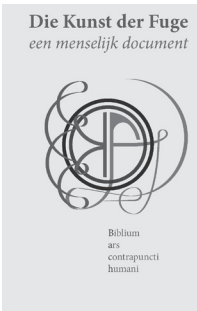

Over de auteur

G.J.P. Rijntjes, ooit verbonden aan de Utrechtse Universiteit, was en is geen lid maar adviseur van het bestuur van de Stichting Drie plus Twee. Diny Rijntjes-Paulus was en is de voorzitter*). Alle concerten – op een na – vonden en vinden plaats op Vergiliuslaan 4, het woonadres van de familie Rijntjes. Misschien is het boek een soort van ‘afrekening’. Muziek was altijd een bron, de kennismaking met zo vele uiterst sublieme, en aardige musici hebben een kwart eeuw onsterfelijk gemaakt.

*) Naast Diny Rijntjes-Paulus, zijn Hans Maas, Frits Oomes, Jos Leussink en Marie-Cecile Kocken-Felix bestuursleden. Eerdere bestuursleden waren: Stan Tempelaars en Jan Kocken, beiden helaas overleden, Ennie de Winter, Barbara Woof, René Uylenhoet en Caspar Nuijens.

Die Kunst der Fuge (incl. cd met slotfuga) **Theo Nederpelt**

'Die Kunst der Fuge' roept veel vragen op; Bachs intenties met dit werk, de betekenis van getallen voor Bach en hoe het werk moet worden uitgevoerd. De unieke spiegelfuga's, waarin door horizontale spiegeling van de noten totaal verschillende muziekstukken ontstonden, zijn integraal weergegeven.

'Met bewondering las ik dit boek over Bach's meesterwerk Die kunst der Fuge van pianist Theo Nederpelt.' Ton Koopman

(...)'Dit boek leest buitengewoon makkelijk (...) is echt een must om inzicht te krijgen in dit grandioze werk en daarmee ook de rest van Bachs klavierwerk.'(...)

Luister, maart 2015, p 99 Emile Stoffels

(...)'Ik heb me zelden zo ontspannen en geboeid kunnen verdiepen in een van de meest geniale kunstwerken van de menselijke geschiedenis.' **Motief, mei 2015** Reyer Ploeg

Dochter van mijn vader Een verlies gevende affaire **Margret van Paassen**

Karel groeit op als tuinderszoon in de jaren dertig van de vorige eeuw. Hij lapt gewoontes en tradities aan zijn laars en zoekt de vrije ruimte. Al snel ontdekt hij de macht van het woord en wat hij allemaal kan bereiken door een goed en niet te weerleggen verhaal. Hij leert de wereld

naar zijn hand te zetten. Zijn dochter Else studeert eind jaren zeventig aan de hotelschool. Zij is een eigengereide, intelligente jonge vrouw die niet op haar mondje is gevallen. Tegelijkertijd blijkt ze totaal verstrikt in het manipulatieve web van haar vader. Else zoekt naar woorden die haar kunnen bevrijden, maar vindt er geen. Het leven glipt uit haar handen. Dertig jaar later besluit Else haar vader te interviewen. In dit gesprek tussen vader en dochter komen twee waarheden, die elkaar tot dan toe hebben bestreden, samen in één ruimte...